

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.2.43>**Л. А. Боровик**

кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент Міжнародної кадрової академії,
доцент кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
ORCID ID: 0000-0002-8997-0577

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

У статті, спираючись на аналіз наукових запропоновано авторське визначення гарантій професійної діяльності журналістів. Аргументовано, що в системі відповідних гарантій важливе місце відводиться адміністративно-правовим гарантіям. Констатовано, що закріплення та практична реалізація цих гарантій дозволяє встановити межі втручання держави у журналістську діяльність, регламентувати порядок доступу до інформації, процедури акредитації, а також права на отримання, поширення та захист інформації.

Гарантії професійної діяльності журналістів представляють собою систему правових, організаційних, економічних, етичних, соціальних умов, інструментів і засобів, які в своїй сукупності покликані забезпечити журналістам реальну можливість вільно, незалежно й безперешкодно здійснювати свою професійну діяльність. Вони спрямовані на захист журналістів від будь-яких форм тиску, переслідування чи цензури, на створення безпечного середовища для збирання, обробки та поширення суспільно важливої інформації.

Аналіз адміністративно-правових гарантій передбачає, що взагалі, правові гарантії — це встановлені законом засоби безпосереднього забезпечення, використання, додержання, виконання і правильного застосування норм права [10, с. 123].

Належне закріплення та практична реалізація системи адміністративно-правових гарантій професійної діяльності журналістів дозволяє встановити межі втручання держави у журналістську діяльність, регламентувати порядок доступу до інформації, процедури акредитації, а також права на отримання, поширення та захист інформації.

Ключові слова: гарантії, правові гарантії, економічні гарантії, адміністративно-правові гарантії, професійна діяльність, журналісти.

Постановка проблеми. Для того, щоб діяльність журналістів в Україні була об'єктивною, прозорою та ефективною, вона має бути забезпечена низкою гарантій. Значення останніх обумовлено тим, що журналісти виконують ключову роль у формуванні громадської думки, контролі за діяльністю органів влади та поширенні достовірної інформації, що робить їх роботу важливою складовою для функціонування демократичного суспільства. Наявність чітких гарантій забезпечує журналістам можливість працювати без тиску, залякування чи цензури, що сприяє підвищенню прозорості влади та відповідальності поса-

дових осіб. Крім того, гарантії професійної діяльності сприяють створенню безпечних умов для збору, обробки та поширення інформації, що є особливо актуальним у сучасних умовах розвитку медіа та цифрових технологій.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, пов'язані із гарантуванням діяльності журналістів, у своїх наукових працях розглядали: К.М. Буряк, О.С. Демчук, О.Ю. Дрозд, Ю. І. Пухір, Б.І. Стахури, О.О. Хорватова К.В. Шустрова, К.В. Шурупова та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим

є питання адміністративно-правових гарантій професійної діяльності журналістів.

Саме тому метою статті є: визначити поняття та здійснити класифікацію видів адміністративно-правових гарантій професійної діяльності журналістів.

Виклад основного матеріалу.

Варто зауважити, що в науковій літературі існує велика кількість підходів щодо тлумачення поняття «гарантії». Відповідно до словникової літератури, гарантія – це: порука в чомусь, забезпечення чого-небудь; передбачене певною угодою зобов'язання, за яким юридична чи фізична особа відповідає перед кредиторами у разі невиконання боржником своїх зобов'язань; умови, що забезпечують успіх чого-небудь; поручительство банку-гаранта за свого клієнта в тому, що він зобов'язується здійснити платежі, не сплачені клієнтом у належний термін; матеріальні та юридичні способи забезпечення реалізації соціально-економічних прав членів суспільства тощо [1, с.221]. О.П. Рудницька доводить, що гарантії є соціально-політичним і правовим феноменом, який включає три основні компоненти. Перший – пізнавальний, що дозволяє досягнути теоретичні знання про об'єкт їхнього впливу та здобути практичне розуміння соціальної і правової політики держави. Другий – ідеологічний, який використовується політичною владою як засіб поширення демократичних ідей всередині країни та за її межами. Третій – практичний, який сприймається як юридичний інструмент і передумова для забезпечення соціальних благ особи. На підставі цього автор визначає гарантії як сукупність соціально-економічних, політичних, правових та організаційних передумов, умов, засобів і методів, що створюють можливості для реалізації особистістю своїх прав, свобод і законних інтересів [2, с. 175]. В.Ф. Погорілко та В.Л. Федоренко вважають, що під гарантіями конституційних прав і свобод людини слід розуміти систему умов і засобів, юридичних механізмів забезпечення належної реалізації визначених Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина. Система гарантій конституційних прав і свобод представлена загальними і спеціальними (юридич-

ними) гарантіями. Загальні гарантії визначаються рівнем розвитку основних сфер суспільного та державного життя – політичної, економічної, соціальної, культурної (духовної) та інших [3, с.235]. Гарантії, вказує І.Й. Магновський, – це умови, засоби і способи створені суспільством та державою і похідних від неї інститутів влади, які забезпечують фактичну реалізацію, охорону та захист прав і свобод людини та громадянина. Сам механізм системи гарантій прав і свобод по їх впровадженню у реальну дійсність, на наш погляд, являє собою комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих нормативно-правових засобів та способів, якими охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на реальне здійснення кожним своїх прав та свобод [4].

У широкому розумінні, відповідно до точки зору Б.І. Стахури, поняття «гарантії» охоплює сукупність як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, спрямованих на повне забезпечення реалізації та всебічний захист прав і свобод громадян, а також на усунення причин і умов, що перешкоджають їх належному здійсненню чи сприяють порушенням. Визначаючи зміст і обсяг прав і свобод людини, держава бере на себе обов'язок гарантувати їх виконання. Більше того, оскільки реалізація цих прав і свобод неминуче пов'язана з необхідністю застосування заходів процесуального примусу, держава повинна створити ефективний механізм, який обмежує прагнення органів влади до необмеженого контролю у сфері взаємин із громадянами. Таким чином, гарантії можна розглядати як систему умов, засобів і способів, що забезпечують рівні можливості для виявлення, набуття та реалізації прав і свобод [5, с.90-91]. В рамках представленої у роботі проблематики варто навести позицію К.В. Шустрової та К.В. Шурупової, які під гарантією захисту прав журналістів пропонує розуміти закріплені на законодавчому рівні засоби та/або способи захисту прав і свобод журналістів, можливості об'єктивно реалізувати свою професійну діяльність [6].

В Законі України «Про інформацію», зокрема статті 25 «Гарантії діяльності

медіа та журналістів» вказується, що під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові, аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом. Журналіст має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством. Журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону. Після пред'явлення документа, що засвідчує його професійну належність, працівник суб'єкта у сфері медіа має право збирати інформацію в районах стихійного лиха, катастроф, у місцях аварій, масових безпорядків, воєнних дій та на територіях, де оголошено надзвичайний стан, надзвичайну ситуацію або вжиті адміністративні та медико-санітарні заходи (карантин), крім випадків, передбачених законом. Журналіст має право поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям (псевдонімом).

В наукових колах також існує низка підходів щодо визначення відповідних гарантій. Наприклад, К.В. Шустрова та К.В. Шурупова гарантії прав журналістів пропонує поділити на загальні (політичні, економічні, соціальні) та спеціальні (які враховують специфіку професійної діяльності журналістів та встановлені у нормативно-правових актах, що регулюють діяльність журналістів) та юридичну відповідальність. Порушення законодавства України про захист прав журналістів тягне за собою цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законами України [6, с.27]. О.О. Хорватова та Ю. І. Пухір виділяють законодавчі гарантії діяльності медіа та журналістів, до яких відносить: під час виконання професійних обов'язків журналіст має право здійснювати письмові,

аудіо- та відеозаписи із застосуванням необхідних технічних засобів, за винятком випадків, передбачених законом; журналіст має право безперешкодно відвідувати приміщення суб'єктів владних повноважень, відкриті заходи, які ними проводяться, та бути особисто прийнятим у розумні строки їх посадовими і службовими особами, крім випадків, визначених законодавством; журналіст має право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерела інформації, крім випадків, коли його зобов'язано до цього рішенням суду на основі закону; має право поширювати підготовлені ним матеріали (фонограми, відеозаписи, письмові тексти тощо) за власним підписом (авторством) або під умовним ім'ям або псевдонімом; журналіст медіа має право відмовитися від авторства на матеріал, якщо його зміст після редакційної правки (редагування) суперечить його переконанням (ст. 25 ЗУ «Про інформацію») [7].

О.Ю. Дрозд, аналізуючи міжнародні нормативно-правові акти у сфері журналістської діяльності, акцентує увагу на тому, що гарантіями, які викладені у Рекомендаціях СМ / Рес (2016)4 Комітету міністрів держав-членів стосовно захисту журналістики і безпеки журналістів та інших медіа учасників, є наступні: право на свободу висловлювань не є абсолютним, втручання в це право допускається тільки тоді, коли це передбачено законом та переслідує одну із законних цілей; гарантії недоторканності журналістів та інших медіа учасників, наприклад, за ознакою статі чи етнічної ідентичності, або, звинувачуючи їх у поширенні пропаганди, і тим самим ставлячи під загрозу їхню безпеку; свобода кожного в межах своєї юрисдикції і з цією метою повинна забезпечити, щоб журналісти та інші медіа учасники не наражались на безпідставний арешт, затримання чи незаконне насильницьке зникнення; право на вільне пересування, в тому числі транскордонне переміщення та доступу до певних сфер, зони конфліктів, сайтів і форумів; забезпечення безпеки та охорони журналістів та інших медіа учасників є необхідною умовою для забезпечення їх здатності ефек-

тивно брати участь у громадському обговоренні; гарантії захисту журналістських джерел інформації, що є головною метою журналістської діяльності і права громадськості на одержання інформації з питань, що викликають суспільний інтерес [8]

Тож, зазначене вище дає змогу дійти до висновку, що автори формують досить різноманітні підходи щодо визначення переліку гарантій професійної діяльності журналістів. На нашу думку, найбільш доцільним є класичний підхід з поділом їх на економічні, соціальні та адміністративно-правові. Так, перші дві групи гарантій досить змістовно розкрити на рівні Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста». Так економічні гарантії передбачають, що розмір заробітної плати журналіста визначається галузевими та регіональними угодами з профспілками, колективними договорами з урахуванням джерел фінансування на підставі законів, інших нормативно-правових актів України. Заробітна плата керівника суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа не може бути нижчою від заробітної плати заступника керівника державного органу, який є засновником (співзасновником) цього суб'єкта. У разі якщо засновником (співзасновником) суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа є орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, заробітна плата керівника такого суб'єкта не може бути нижчою від заробітної плати заступника керівника секретаріату (апарату) відповідного органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування. У разі відсутності посади заступника керівника секретаріату (апарату) відповідного органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування заробітна плата керівника суб'єкта у сфері аудіовізуальних медіа не може бути нижчою від заробітної плати керівника секретаріату (апарату) державного органу, який є засновником (співзасновником) такого суб'єкта [9]. В свою чергу щодо соціальних гарантій вказується, що підставами застосування окремих і особливих норм соціального захисту журналістів є такі специфічні риси та умови журналістської діяльно-

сті: творчий характер, інтенсивність інтелектуальної праці, її нерегульована тривалість за умов жорсткої регламентації редакційного і технологічного циклу підготовки та випуску видань і програм; суспільно впливове за наслідками значення роботи, висока соціальна відповідальність за свою працю та її результати; постійно значне морально-психологічне навантаження і напруженість, виконання службових обов'язків і реалізація творчих планів у стресових ситуаціях; систематичне перебування у відрядженнях та роз'їздах, включаючи відрядження до місць надзвичайних подій, професійна творча діяльність в екстремальних умовах, виконання спеціальних завдань з ризиком для здоров'я і життя; необхідність здійснювати власний творчий пошук нової потрібної інформації та її джерел, наявність об'єктивних і суб'єктивних труднощів та перешкод у добуванні інформації; прояви морально-психологічного тиску, погрози та безпосередні загрозливі дії проти журналіста у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків [9].

Переходячи до аналізу адміністративно-правових гарантій слід вказати, що взагалі, правові гарантії — це встановлені законом засоби безпосереднього забезпечення, використання, додержання, виконання і правильного застосування норм права [10, с. 123]. Варто вказати точку зору Є.В. Білозьорова, який переконливо доводить, що метою правових гарантій є наступні [11, с.56-57]: 1) юридичне закріплення прав, свобод і обов'язків людини та громадянина; 2) створення ефективної системи охорони й захисту державою прав і свобод людини, яка могла б забезпечити реалізацію цих прав та захистити від будь-яких посягань; 3) формування у громадян правової культури; 4) здійснення державного і громадського контролю за станом забезпечення прав і свобод [11, с.56]. Вказаний вище науковець доводить, що за своєю суттю правові гарантії – це умови, які повинна створити держава для здійснення громадянами своїх прав і свобод. За змістом правові гарантії – це система засобів і способів, які спрямовані на реалізацію прав і свобод людини та громадянина. Отже,

узагальнює вчений, роль і значення правових гарантій визначається тим, що вони створюють необхідні юридичні умови для перетворення закріплених у законодавстві прав і свобод людини та громадянина з можливостей на реальність [11, с.56-57]. Відтак, адміністративно-правові гарантії професійної діяльності журналістів - це сукупність закріплених у нормах чинного адміністративного законодавства правових засобів, які спрямовані на забезпечення свободи журналістської діяльності, захист прав, свобод та інтересів журналістів у реалізації ними своїх професійних завдань.

На нашу думку, адміністративно-правові гарантії професійної діяльності журналістів та обов'язки суб'єктів публічної адміністрації є досить широкими, а тому їх слід поділити за наступними критеріями:

1) за функціональною спрямованістю: а) свобода інформаційної діяльності; б) право отримувати інформацію від державних органів; в) право відмовлятися від розголошення джерела інформації; г) заборона цензури; г) гарантії безперешкодного доступу до інформації; д) захист від неправомірного втручання; е) адміністративно-процесуальні гарантії, що включають право оскаржувати дії/бездіяльність посадових осіб у адміністративному та судовому порядку;

2) за джерелом правового регулювання: а) конституційні гарантії. Це сукупність встановлених конституцією норм, правозахисних інститутів, які є базою гарантування основних прав, свобод та обов'язків громадян. А саме по конституційних гарантіях, наголошує вчений, вже можна судити про реальність проголошених прав, про їх суб'єктивний, особистий, діючий характер забезпеченості не тільки і не стільки індивідуальними можливостями окремого громадянина, скільки всім існуючим ладом [12, с.36-37]. Ці гарантії закріплені у статтях 15, 34, 32 Конституції України (свобода слова, право на інформацію, недоторканність приватного життя); б) законодавчі, що передбачені рядом законодавчих актів, наприклад: Законами України «Про інформацію»; «Про друковані засоби масової інформації (преси) в Україні»; «Про медіа»; тощо;

3) за способом реалізації: а) матеріальні гарантії, які передбачають надання необхідних умов для здійснення професійної діяльності журналістами; б) процесуальні гарантії, - встановлення чітких процедур отримання інформації, оскарження рішень, участі в адміністративних справах;

4) за суб'єктами гарантій, що реалізують заходи щодо захисту журналістів: а) гарантії, що надаються державою (в особі її органів та їх посадових осіб); б) міжнародні гарантії.

Підбиваючи підсумок слід зазначити, що узагальнити, що саме так виглядає система адміністративно-правових гарантій професійної діяльності журналістів. Їх належне закріплення та практична реалізація дозволяє встановити межі втручання держави у журналістську діяльність, регламентувати порядок доступу до інформації, процедури акредитації, а також права на отримання, поширення та захист інформації.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад., і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Рудницька О.П. Поняття та класифікація гарантійних виплат. Актуальні проблеми держави і права. 2011. Вип. 57. С. 175–182
3. Погорілко В. Ф. Конституційне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко ; за заг. ред. проф. В. Л. Федоренка. – 3-вид., перероб. і доопр. ; передмова проф. В. В. Коваленка. – К. : КНТ ; Видавництво Ліра-К, 2011. – 532 с.
4. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України: (Теоретико - правовий аспект) : дис ... канд. юрид. наук / І. Й. Магновський. Київ : б. в., 2003. 221 с.
5. Стахура Б.І. Роль органів державної влади у забезпеченні прав людини і громадянина в демократичному суспільстві: теоретико-правовий вимір: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.01– теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; МВС, Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2016. 180 с.
6. Шустрова К. В. Актуальні питання гарантування прав журналістів в Україні / К. В. Шустрова, К. В. Шурупова Науковий віс-

- ник МГУ. Серія: Юриспруденція. Одеса, 2020. № 44. С. 22–27.
7. Хорватова О. О. Деякі аспекти правового регулювання законної діяльності журналіста в сучасних умовах / О. О. Хорватова, Ю. І. Пухір // Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага Ужгород, 2024. Т. 2. Вип. 81. С. 366 – 371. URL <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/301507/293670>
8. Дрозд О.Ю. Гарантії реалізації журналістської діяльності: міжнародно-правовий аспект. Юридичний науковий електронний журнал. Вип № 3/2024 URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/137.pdf
9. Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста / Закон України від 23.09.1997 № 540/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-вр/conv#Text>
10. Головченко В.В., Ковальський В.С. Юридична термінологія: Довідник. К.: Юрінком Інтер, 1998. 219 с.
11. Білозьоров Є. В. Правові гарантії прав і свобод людини та громадянина у сфері діяльності міліції : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Євген Вікторович Білозьоров . Київ : Б.в., 2008 . 192 с.
12. Заворотченко Т. М. Конституційно - правові гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні : дис... канд. юрид. наук / Т. М. Заворотченко . Київ : Б. в., 2002 . 222 с.

Borovyk L. A. The concept and types of administrative and legal guarantees of professional activities of journalists

The article, based on the analysis of scientific literature, proposes an author's definition of guarantees of professional activities of journalists. It is argued that in the system of relevant guarantees, an important place is given to administrative and legal guarantees. It is stated that the consolidation and practical implementation of these guarantees allows establishing the limits of state intervention in journalistic activities, regulating the procedure for access to information, accreditation procedures, as well as the right to receive, disseminate and protect information.

Guarantees of journalists' professional activity constitute a system of legal, organizational, economic, ethical, and social conditions, instruments, and means which, taken together, are intended to ensure that journalists have a real opportunity to freely, independently, and without hindrance carry out their professional activities. They are aimed at protecting journalists from any forms of pressure, persecution, or censorship, as well as at creating a safe environment for the collection, processing, and dissemination of socially significant information.

The analysis of administrative and legal guarantees presupposes that, in general, legal guarantees are the means of direct обеспечение established by law to ensure the implementation, exercise, observance, execution, and proper application of legal norms [10, p. 123].

The proper legislative consolidation and practical implementation of the system of administrative and legal guarantees of journalists' professional activity make it possible to establish the limits of state interference in journalistic activity, to regulate the procedure for access to information and accreditation, as well as to define the rights to obtain, disseminate, and protect information.

Key words: *guarantees, legal guarantees, economic guarantees, administrative and legal guarantees, professional activities, journalists.*